

NIEPODLEGŁA
1918-2018

MATERIAŁY HISTORYCZNE

Wojciech Hausner

WŁODZIMIERZ PRZERWA-TETMAJER – W WIEDNIU O NIEPODLEGŁOŚCI

Włodzimierz urodził się w Harklowej jako syn Adolfa i Leonii Krobickiej w roku 1861. Ojciec był wtedy właścicielem Ludźmierza. Jego przyrodnim bratem był Kazimierz Przerwa-Tetmajer, poeta i piewca skalnego Podhala. W roku 1875 Włodzimierz rozpoczął studia malarskie w krakowskiej Szkole Sztuk Pięknych, które następnie kontynuował w Monachium, Wiedniu i Paryżu. Ukończył filologię klasyczną na Uniwersytecie Jagiellońskim.

W roku 1890 Włodzimierz Tetmajer, żeniąc się z córką bronowickiego chłopca Jacentego Mikołajczyka Anną, związał się życiowo i artystycznie z leżącymi kilka kilometrów od Krakowa Bronowicami Małymi. Jego wesele zostało opisane w książce Ignacego Maciejowskiego-Sewera „Bajecznie kolorowa”, a wzbudziło w mieszczańskim Krakowie wiele kontrowersji i towarzyskich problemów. Przez długie lata z tym krokiem Włodzimierza nie mógł pogodzić się jego ojciec.

Malarstwo i pisarstwo nie było wówczas zajęciem dochodowym stąd pierwsze lata małżeństwa Tetmajera nie należały do łatwych. Mimo to udało się przebudować dwór franciszkański, tak, że cała rodzina mogła zamieszkać w domu do dzisiaj zwanym „Tetmajerówką”. W poprzednim domu Tetmajera odbyło się słynne wesele Lucjana Rydla i siostry Anny Tetmajerowej z Mikołajczyków, Jadwigi, opisane przez S. Wyspiańskiego. W roku 1908 dom ten Rydel odkupił przeprowadzając się z Toń. To jest dzisiejsza „Rydlówka”.

Postać Włodzimierza Tetmajera – Gospodarza z „Wesela” – bardzo trafnie opisał Józef Dużyk pisząc artykuł „Bronowickie Boże Narodzenie Włodzimierza Tetmajera” zamieszczony w kwartalniku „Kraków”:

Był jedną z najbarwniejszych postaci epoki Młodej Polski i najlepiej wyglądał w staropolskim kontuszku, przepasany wzorzystym słuckim pasem, oparty o kolumnienki malowniczego dworku, witający gości złotoustymi oracjami, a potem śpiewający wraz z nimi przy biesiadnym, zastawionym kielichami stole przepyszne „kurdesze”. To był cały Włodzimierz Tetmajer, ze swoją artystyczną fantazją, artysta kochający wiejskie pejzaże, przepojone słońcem, zielenią i kolorami sukman i chust, ale i nie gardzący piórem, gdy czuł potrzebę wypowiedzenia czegoś publicznie, na łamach prasy, tworzący wiersze, długie poematy, artykuły polityczno-społeczne, wygłaszający płomienne przemówienia w przededniu odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918r. i godzący się z tragicznym losem w 1920 r., gdy syn jego, Jan Kazimierz, ginie w wojnie polsko-bolszewickiej. To on pierwszy jasno i wyraźnie upomniał się o wolną i niepodległą

NIEPODLEGŁA
1918-2018

MATERIAŁY HISTORYCZNE

Polskę z dostępem do morza w parlamencie austriackim, nie bojąc się przykrych następstw, jakie mu wtedy, w 1917 r., mogły grozić.

Ten jego krok jako posła do parlamentu w Wiedniu – a był nim w latach 1911-1918 – to konsekwencja całej jego działalności publicznej.

Związany był z Ligą Narodową i Polskim Stronnictwem Ludowym (po rozłamie w roku 1913 w PSL „Piast”). Po odbytych w dniach 25-26.08.1912 roku tzw. zjeździe irredentystów w Zakopanem został członkiem zarządu powołanego tam Polskiego Skarbu Wojskowego. PSK pod honorowym przewodnictwem Bolesława Limanowskiego miał dotować działalność organizacji kształcenia militarnego, wydawnictwa wojskowe i stowarzyszenia militarne. W listopadzie 1912 roku przewodniczył zebraniu, które w Wiedniu doprowadziło do utworzenia Komisji Tymczasowej Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych. Kiedy do KTSSN przystąpił PSL, to Tetmajer stał się jego przedstawicielem. Od roku 1914 reprezentował w KTSSN Drużyny Strzeleckie. Był zresztą przed wojną prezesem krakowskiego „Strzelca”.

Po wybuchu wojny Tetmajer jako komisarz Komisariatu Wojskowego w sekcji zachodniej Naczelnego Komitetu Narodowego w Nowym Targu organizował ochotniczy zaciąg Podhalań do Legionów – z Nowego Targu zwerbowano w tym czasie 550 osób, a z Zakopanego 70. Na początku wojny podjęto próbę organizacji Legionu Zachodniego i Wschodniego, a wspomniane działania Tetmajera przypadły na okres narastającego kryzysu wokół przysięgi na wierność cesarzowi Austro-Węgier i tzw. sprawy Legionu Wschodniego. 19.09.1914 roku otrzymał w Krakowie od W. Sikorskiego rozkaz wybrania z oddziału nowotarskiego 540 ochotników – reszta i cały oddział zakopiański miała być zwolniona. W dwa dni później Departament Wojskowy w Krakowie otrzymał wiadomość, że Tetmajer zarządził natychmiastowe rozwiązanie oddziału i zacieranie śladów działalności NKN.

Najbardziej zdecydowany krok polityczny podjął Tetmajer inicjując wspomnianą już wyżej rezolucję Koła Polskiego w parlamencie wiedeńskim, gdzie zapisano m.in.

Koło Polskie opierając się na uznanej przez cały świat zasadzie niepodległości Polski oraz na Prawie Narodów stanowienia o własnym losie oświadcza, że równoległe z dążeniem całości Narodu Polskiego, dąży do niepodległej i zjednoczonej Polski z dostępem do morza, i uznaje się solidarnym z dążeniami.

W roku 1918 został kierownikiem Departamentu Wojskowego Polskiej Komisji Likwidacyjnej – pierwszej niepodległej polskiej władzy na terenie Małopolski Zachodniej. W dwa lata później, podczas wojny polsko-rosyjskiej, był przewodniczącym Komitetu Obrony Państwa w Krakowie i organizował zaciąg do Armii Ochotniczej.

NIEPODLEGŁA
1918-2018

MATERIAŁY HISTORYCZNE

Jego zaangażowaniu narodowemu i politycznemu zawdzięczać należy, że do „Tetmajerówki”, i do Bronowic, przyjeżdżali m.in. Józef Piłsudski, Wincenty Witos, Charles de Gaulle, Ferdinand Foch i Józef Haller.

Z kolei najwybitniejszych polskich artystów ścigał Tetmajer, pisarz i malarz. Pozostawił po sobie wiele płócien oddających barwy życia podkrakowskiej wsi (m.in. „Święcone”, „Procesja w Bronowicach”, „Wesele”), ilustracje do książek K. Tetmajera, L. Rydla, Sewera, serie pocztówek. Poza pracami literackimi (tom wierszy „Marsz Skrzyneckiego”, „Noce letnie”, „Noc wigilijna”) tworzył także opracowania teoretyczne – „Gody i godnie święta w Krakowskim” czy „Słownik bronowski”. W roku 1897 był współtwórcą Towarzystwa Artystów Polskich „Sztuka”.

W świąteczne dni 1923 roku kierownik szkoły w Bronowicach Małych, Stanisław Podgórski, zanotował:

Dnia 26 grudnia 1923 umarł w Krakowie Włodzimierz Przerwa-Tetmajer wielki miłośnik ludu wiejskiego, prawy Polak, sławny artysta malarz, poeta, wielki polityk i miłośnik stroju narodowego, przyjaciel szkoły i młodzieży szkolnej. 27 grudnia włościanie w dowód wielkiej czci dla Zmarłego sprowadzili jego zwłoki z Krakowa do Bronowic a 29 grudnia wzięli tłumny udział w odprowadzeniu zwłok na miejsce wiecznego spoczynku (...) Grono obywateli z Krowodrzy zamiast wieńca na trumnę ś.p. Włodzimierza Tetmajera przesłało 10 milionów Marek do Zarządu szkoły na ręce kierownika by za tę kwotę sprawiono przybory do nauki dla dzieci.

[zob. "Bronowickie Zeszyty Historyczno-Literackie", 2003, nr 18, s.3-5]